

Tóry Klára

Korniss Péter pályája

A legjobb időpontban, a megnyitó napját követő reggelen voltam Korniss Péternek a Nemzeti Galériában megnyílt *Folyamatos emlékezet* című életmű-kiállításán.¹ Teljes nyugalomban, átszellemülten lehetett végigkövetni azt a kerek egységbe foglalt, 50 évet átfogó, hatalmas ívet, mely életművének legfontosabb vonulatát, munkásságának vezérfonalát adja. Mondhatni, ihletett két óra volt, mintha a szivárvány hídján lépdelt az ember, egyre feljebb és feljebb. Az öt nagy sorozat szisztematikusan haladva azt a változási folyamatot követi végig, amely a hagyományos, közösségi életet élő paraszti életforma értékeinek őrzésétől, annak fokozatos felbomlási stádiumain át, a globalizálódó világ hatásainak befogadásáig, többnyire eltűnéséig halad. Korniss munkássága középpontjában ennek érzelemgazdag, szeretetteljes dokumentarista ábrázolása áll. Sohasem kívülről szemlélve fényképezte témáját, hanem mindenkor érzelmileg azonosult vele. *„Korniss Péter egyszemélyes intézmény ... az a konok kitartás, amivel választott témáját megközelíti, pillanatnyi megingás nélkül tartva magát saját erkölcsi-etikai zsinórmértékéhez, az talán példa nélkül álló”*² – írta róla Tímár Péter ... *„Kevés embert láttam annyira azonosulni önként vállalt és reá rótt feladataival, mint őt. ... megvalósított céljai kivétel nélkül eszmei célok voltak, nem hivatalról, hatalomról, pénzről szóltak, hanem értékről, szépségről, emberségről, igazságról.”*³ *„Nemcsak fotótémában, hanem társadalmi kérdésekben is gondolkodik, és minden témát rendkívül emocionálisan közelít meg”* – hangzott el a megnyitón. *„Hiszem azt, hogy egy fotográfusnak, aki sosem akart, és nem is tudott kívülállónak lenni, benne kell lennie a társadalom szellemi áramlataiban, ki kell fejlesztenie magában egyfajta érzékenységet a társadalom problémái iránt”*⁴ – mondta a magát ’hosszútávfutónak’ valló Korniss, a társadalmi változásokra nyitott, azokat folyamatosan elemző, saját képi világot kialakító alkotó. Témái kiválasztásában, a látottak értelmezésében annyira tudatos művész, céljai megfogalmazásában annyira pontos, hogy nagy kísértést éreztem, hogy ezt az írást kizárólag az ő idézeteiből állítsam össze.

Munkái formailag is tökéletes, természetes megformáltságát nézve úgy tűnik, hogy miután rátalált az őt érdeklő tematikára, annak rendje-módja szerint készítette a közönség örömeire az egymást követő képsorokat. Pedig nem így volt. Kornisst nem hordozta tenyerén a sors, pályája kezdetben nem ígérkezett diadalmenetnek, s később is voltak kereséssel, kétségekkel, kínlódással teli szakaszai. Egész életét meghatározó benyomásait Erdélyből hozta magával, emberi tartása, mindenki felé tisztességes, őszinte nyitottsága,

1 *Folyamatos emlékezet*. Magyar Nemzeti Galéria, 2017. 09. 29. – 2018. 01. 07. A Magyar Nemzeti Galéria történetében először szentelt kortárs fotográfus munkásságának reprezentatív kiállítást.

2 Tímár Péter: *Könyvespolc*: Korniss Péter: *Kötődés* (1967–2008) Fotóművészet, 2009/1. 132. o.

3 Tímár Péter: *Erdély utolszor?* Korniss Péter új képeiről, Fotóművészet, 1998/3–4. 3. o.

4 Idézi: Szabolcs Katalin: *„Nem tudok kívülállónak lenni”*, Beszélgetés Korniss Péterrel. Fotóművészet, 1989/3. 41. o.

alapvetően derűs, harmonikus egyénisége szülőföldjén alakult ki. 12 éves korában családjuk Kolozsvárról Pestre költözött, ahol elmondása szerint egy időre szinte lebénította, hogy az emberekből hiányzott az otthon megszokott nyitottság, melegség. A gimnáziumot Pesten végezte, majd az ELTE-n jogi tanulmányokba kezdett, de mivel 1956-ban az egyetem forradalmi bizottságának tagja volt, kizárták az egyetemről, s csak segédmunkásként dolgozhatott. Tudatos választása és a véletlen együtt játszott közre abban, hogy fotográfus lett. Volt rádió- és villanyszerelő tanonc, de humán érdeklődése olyan pályához vonzotta, amelyben emberekkel foglalkozhat, ezért jelentkezett a Fényképész Szövetkezetnél. Éjszaka segédmunkát végzett, de napközben, felszerelésüket cipelve, kísérhette riportjaikra a fotóriportereket, elleshette tőlük a szakmai mesterség alapjait. 1958-tól hétvégeken külsősként dolgozott a *Képes Sport*nak is. A sportlapnál remek fotós gárda dolgozott, akiktől rengeteget tanulhatott. A következő évtől már a Fényszövnél is nagy rutint szerezve, mindenféle fotósként a legkülönbözőbb témakörökben készíthetett riportokat. A fordulópontot egy véletlen hozta, beteg kollégáját helyettesítve fényképezhette az Állami Balett Intézet növendékeinek vizsgaelőadását. Ettől kezdve folyamatosan járt a balettintézetbe, ahol 'megtanulta a balettet', illetve annak nyelvét és fényképezését. 1960-ban, amikor Eck Imre vezetésével a végzős balettosztály Pécsre szerződött – megalakítva a 20. századi korszerű előadásmódját nálunk meghonosító Pécsi Balettet –, Korniss két éven át rendszeresen Pécsre járt őket fényképezni. Ennek a munkának nagy pozitívuma nemcsak első szakmai kiugrása, fotografálásának és gondolkodásmódjának az új szellemi környezetben egymástól elválaszthatatlan átalakulása volt, hanem az is, hogy „megtanított arra, ...hogy mindig valamely közösséghez tartozva merítsek erőt, inspirációt, miközben nekik is hasznukra vagyok”.⁵

1966-ban Korniss néhány hozzá hasonlóan intellektuális igényű, új utakat kereső fotográfussal – Féner Tamással, Hemző Károllyal, Schwanner Endrével, Módos Gáborral és másokkal – Végvári Lajosnak, a Képzőművészeti Főiskola művészettörténet-professzorának irányításával, spontán csoportosulásként megalakították a néhány évig működő Studio Nadart. Művészeti előadásokat hallgattak és megvitatták egymás képeit, kiállításokat rendeztek, s fellépésükkel felkavarták az akkoriban elfogadott 'hivatalos fotóművészet', a 'szocreál' állóvizét. Szintén meghatározó közösségek voltak Korniss számára az amatőr néptáncosok, a Bihari Táncegyüttes, a Vasas Együttes, s később a friss szellemű Huszonötödik Színház, melyekhez tartozva fotózta őket. Táncfotói megörökítették a Honvéd Táncszínház és a Magyar Állami Népi Együttes produkcióit, s 1981-től az amszterdami Internationaal Folkloristisch Danstheater társulatát is fényképezte húsz évig.

1961-ben letette a fényképész szakmunkás vizsgát, és a *Nők Lapjához* került, ahol 1991-ig dolgozott fotóriporterként, majd képszerkesztőként is. Szeretett ott dolgozni, mert a szövegcentrikus magyar sajtóban kivételnek számított, hogy a fotóriporterek maguk hozzák témaötleteiket, s önállóan készítsék el kétoldalas riportjaikat. Ezután szabadúszó fotográfus lett, közben 1991–1999-ig a *Színház* képszerkesztője volt, s nagy nemzetközi magazinok – többek között a *National Geographic*, a *GEO Magazine*, a *Fortune*, a *Time* és a *Forbes* közölték anyagait. Több fotográfiával kapcsolatos televíziós műsort írt és vezetett⁶, s róla is több tv-film készült.⁷ 2007 óta tanít a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, 2012 óta a Metropolitan Egyetemen.

Sorsfordító szerepet játszott életében Novák Ferenc, a Bihari Együttes legendás koreográfusa, az ő megkeresésére kezdett el néptáncot fotózni. „Ez egy életre szóló elköltelezettség.

5 Gera Mihály: *Beszélgetés Korniss Péterrel*. Fotóművészet, 1978/4. 6. o.

6 Fotózz velünk! 1965, Telefénykép, 1977, Fotográfia, 1982.

7 *Önarckép* (Sándor Pál) 1974, *Kép a képben* (Schiffer Pál) 1992, *Kézjegy* (Böjte József) 2010.

Ennek köszönhettem azt az érdeklődést, ami a paraszti kultúra felé fordított⁸ – vallotta Korniss. 1967-es hazalátogatása alkalmával Novák Ferenc vitte el a mezőszéki Székre, a táncházba. Erdélyben, a világtól elszigetelt falvakban a táncházak számára a felnőttség válás előkészítője, hétvégén az ismerkedés, a tánc, a párválasztás, télen a lányok fonójának helyszíne volt, ahol a társadalmi élet legfontosabb színtereként a közösség által szentesített szabályok szerint lehettek együtt a lányok és fiúk. E falvakban a hagyományos paraszti életforma őrzése tartotta össze, őrizte meg a közösséget, identitásukat. Elementáris erővel hatott Kornissra, „hogyan az, amit én hat éve fényképezek a színpadon, az élő valóság. Hús-vér emberek művelik, nem a turistáknak, hanem maguknak, ez nem a kultúrájuk, hanem több annál, az életük.”⁹ Már akkor is érezte, hogy az érintetlen formájában élő, régi paraszti életforma eltűnőben lévő, utolsó pillanatait látja, s felelősséget érzett az iránt, hogy fényképein egy pusztulásra ítélt világ igazi értékeit átörökítse az utókor számára, hogy képei üzenete megérintse az embereket. A Fotóművészet leköszölte negyedévi pályázatának nívódíját elnyerő 9 képből álló *Széki emlékek* című képsorát.

Korniss tíz éven át tartó elszánt munkával 1978-ig fényképezte ezt a témakört, mely a *Folyamatos emlékezet* első, *A múlt* című egysége. Itthon kezdetben annyira elképzelhetetlennek tartották, hogy ilyen élő folklór létezhessen, hogy azt hitték, az Állami Népi Együtttest fényképezte. Éveken át minden megbízás nélkül, a maga lelkiismeretének dőzött. Szabadidejében, rengeteget utazva kutatta fel az egymástól is elszigetelten található, hagyományörző vidékeket, szervezte, készítette képeit. Mindenütt nyitottan, vendégszerető barátsággal fogadták, kézzel kézre adták, rendszeresen vissza-visszajárt azokra a helyszínekre, ahol előtte már fényképezett. Bensőséges kapcsolatok alakultak ki közöttük, betekinthetett hétköznapi életükbe, küzdelmes munkájukba. „A komoly, hosszú távú munka mindig egy folyamat története – vallotta. ... A megörökítés nem leltárkészítés. Elsősorban a fontos jelenségek, a jellemző megnyilvánulások és a mélyebb összefüggések megragadása a dolgunk.”¹⁰ Kezdetben a népszokásokat fényképezte, melyeket már színpadról, a néptáncosok fotózásakor ismert, de fokozatosan a hétköznapi jelenetei, a gyötrő, élethosszig tartó munka megmutatása is legalább annyi szerepet kapott képein, mint az ünnepek. Nem az esemény volt elsősorban fontos számára, hanem a bennük részt vevő emberek, kapcsolataik, érzelmeik. Mint leírta, eleinte a látvány bűvölte el, a szertartások rendje, de „rövidesen fel kellett figyelmem egy másfajta »látványra« is, az érzelmek nyílt, nagyon is látható kifejezésére.”¹¹ A temetőben férje sírkövére boruló özvegy – Gera Mihály szavait idézve – „maga a szív-szorító gyász”.¹²

Korniss a népszokások, a közösségek fényképezésén át egyre inkább az emberek belső világának, a jelenségek lényegének megmutatásához közelített. A tartalom elmélyülése együtt járt képi formálásának egyszerűsödésével, tömörebbé válásával. Az elbeszélő jelleget a lírai és drámai hangvétel vette át, balladai erejű képein egyre nagyobb hangsúlyt kapott a fekete és fehér tónusok ellentéte. Fokozatosan jutott el a kemény életkörülmények között élő, nehéz sorsú emberek, a paraszti élet teljes spektrumának ábrázolásához, mert „a szokások nemcsak a naptári ünnepeket kísérték, hanem az egyén életének minden egyes sorsfordulóját: a születést, a házasságkötést, a halált. Átfogták a teljes emberi életet...

8 Gera Mihály: i. m. 9. o.

9 Gera Mihály: i. m. 9. o.

10 Korniss Péter: *Az eltűnő kultúrák megőrzéséről*. Fotóművészet, 1988/4. 50. o.

11 Korniss Péter: i. m. 51. o.

12 Gera Mihály: *Balladák?* Korniss Péter kiállítása a Múcsarnokban. Fotóművészet, 1974/2. 21. o.

A munka dokumentálásnak indult – ünnepek, szertartások pusztá megörökítésének.¹³ „A népviseletbe öltözött gyülekezet azonban egyre inkább az EGYÜTT gyászoló, EGYÜTT ünneplő EMBEREKET jelentette számomra. A fényképezés hangsúlya áttolódott a közösségre s az emberre. S lehetetlen volt nem fényképezni mást is. ... Az emberek viszonyát mindahhoz, ami őket körülveszi, kapcsolataikat egymáshoz. Egyszóval az egész életüket¹⁴ – írta. Képeinek visszatérő motívuma az egymásba kapaszkodó, kart karba öltő, egymás vállát átfogó, összetartozásukat testileg is kifejező emberek sora, a közösségi együttlét számos kifejeződése. „Korábban is láttam, hogy az ünnepek, szertartások lényege: az együttlét. Éreztem szépségét, erejét. Most már megértettem: többről van szó – közösségről. Amely, miközben a hagyományt őrizte, őket is megtartotta. ... Nevelt, irányított, segített, büntetett, gyámolított. Az együttélésben értékrendet teremtett és éltetett¹⁵ – írta. Korniss egész munkásságának hitelessége mellett legfontosabb vonása az alapvető értékrend felmutatása. Nemcsak a hazai és erdélyi magyarlakta falvakban fényképezett, hanem egyre gyakrabban román, moldvai, szlovák, délszláv falvakban is, s egyre több hasonlóságot is fedezett föl közöttük. „A legfontosabb ... mindennapi életük azonossága volt: a közös paraszti sors¹⁶ – írta. Képei egy múlttá váló világ művészi hitelességű dokumentumai lettek.

Korniss akkor fényképezte a 60-as, 70-es években az erdélyi, majd a 80-as években az ingázók témakörét, amikor azok a kultúrpolitika által nem a 'támogatott', hanem éppen hogy csak a 'túrt' kategóriába tartoztak. Ezzel szemben a közönség ráértett az eltűnőben lévő értékek megőrzésének égetően aktuális voltára. 1974-ben hét év gyűjtőmunkájának eredményét bemutató, *Az eltűnő paraszti életforma nyomában*¹⁷ című kiállítása az új magyar fotográfia egyik mérföldköve lett. A Műcsarnok három szűk oldaltermében egy hónap alatt 50 ezer ember tolongott. A hatalmas siker hatására az anyagot több európai országban is bemutatták, és az Egyesült Államok több városába is meghívták. A kiállításról írt kritikájában Gera Mihály rámutatott arra, hogy Korniss a kiállítást belső rend alapján egymást követő, egységgé szerveződő képsorokból álló önálló kifejezési formának fogta fel, mely a mondanivalót hordozza. „Korniss Péter olyan kiállítást adott elénk, ... hogy ezek után a régi módon képeket bemutatni, a kiállítást nem önálló kifejezési eszköznek tekinteni egyszerűen nem lehet.¹⁸ A gyönyörű, Korniss vizuális anyanyelvén fekete-fehérben készült képek beleégtek emlékezetünkbe. Személyes élményem, hogy évtizedek távolából is milyen emblematisz erővel hatnak. Nemrég az *Utam az iskolába* című szép francia dokumentumfilmet nézve a fejlődő országbeli gyerekeknek a távoli iskolába vivő küzdelmes útját, kitartásukat, emberségüket látva rögtön a széki iskolások jutottak eszembe, akik Korniss képsorán kilométereket gyalogolva, széllel, hideggel dacolva, havon, jégen, sáron küzdik át magukat, de az utolsó képen, az iskolában, a feszülten figyelő kislány fénylő tekintete vallja, hogy kínlásuk nem volt hiábavaló.

13 Korniss Péter: i. m. 51. o.

14 Korniss Péter: *Múlt idő*. Corvina, 1979.

15 Korniss Péter: *Az eltűnő kultúrák megőrzéséről* i. m. 52. o.

16 Korniss Péter: *Leltár*. Erdélyi képek 1967–1998. Officina Nova – Kreatív Média Műhely, 1998. 14. o.

17 *Az eltűnő paraszti életforma nyomában*. Budapest, Műcsarnok, 1974. 01. 19. – 02. 19.

18 Gera Mihály: *Balladák?* i. m. 23. o.

1975-ben a Corvina Kiadó négy nyelven jelentette meg *Elindultam világ útján...*¹⁹ című könyvét, melynek fejezetei²⁰ magyar népszokásokat mutattak be. A szerzőnek Balázs Béla-díjat hozó könyvet Csoóri Sándor előszavában hézagpótló műnek nevezte. Következő, 1979-ben megjelent, fekete-fehér képekből összeállított, mesterien szerkesztett, tartalmában és formálásában egyaránt hihetetlenül egységes könyve, a *Múlt idő*. A Bibliából idézett mottóra épül: „Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak...”²¹ Az örök emberi kapcsolatok és a közösségek értékörző világáról, az élet törvényszerű, természetes rendjének a születéstől a halálig ívelő, annak munkájával, örömeivel és keserveivel teli folyamatáról, minden ember sorsáról szóló mű Korniss emberközpontú ábrázolásmódjának kiteljesedése. Ő maga is ezt fogalmazta meg: „Amikor a dokumentáláson túl akarok lépni, akkor az azt jelenti, hogy közelebb akarok kerülni az emberhez.”²² ... „Új könyvemet úgy próbálok felépíteni, hogy ott a gondolatok mögöttes csengése mélyebbre mutasson az ábrázolt jelenetektől; az emberi kapcsolatoknak egy mélyebb szintjét érje el azáltal, hogy több kép egymással felelve újabb és újabb asszociációkat enged.”²³ A könyvről írt kritikájában Végvári Lajos szerint „felvételei egyenesen fotókönyvbe kíváncsognak. ... Korniss kimondottan képalakító tehetség, aki képzőművészeti megoldásaival rokon formai stabilitást, tisztaságot és világos fogalmazást tud adni fotóinak. ... Képei rendkívül természetesek, s ez a természetesség mégis egy magasrendű vizuális kultúra öltözetében jelenik meg.”²⁴ ... a képek egymást támogató sorozatával az egyedít általánossá tette.”²⁵ A *Múlt idő* az eltűnő paraszti világ fényképezésének korszakát foglalta össze és zárta le. Mint utószavában írja: „...egy olyan paraszti világról, mely egyre távolabb kerül tőlünk. Főszereplői kortársaink. Gyengédségük, elkeseredésük, jókedvük, szomorúságuk mindannyiunké – de életviszonyaik lassan már múlttá válnak.”²⁶

Eltűnőben lévő kultúrákkal foglalkozott Korniss következő, *Vörös Felhő földjén*²⁷ című könyvében is. 1976-ban az ENSZ fotópályázatának egyik nyerteseként meghívást kapott Kanadába, majd kiállításai nemzetközi sikere után 1977-ben az USA-ba, ahol meglátogatta a legjellegzetesebb indián rezervátumokat. A közösségi kultúra felbomlásának utolsó stádiumát, a rezervátumokban a túlélő törzsek töredékeinek vegetálását örökölte meg. Szeretetteli, de őszinte kíméletlenséggel mutatta meg, hogyan tengődnek, milyenek is ma valójában a May Károly és Cooper által romantikus hősként elképzelt indiánok. Könyve utolsó szavaiban felcsillantja a megmaradás reményét: „...ragaszkodásuk saját földjükhöz, kultúrájukhoz segíthet önmaguk megőrzésében. Egyszóval: a fennmaradásukban.”²⁸

Korniss továbbra is az a kérdés foglalkoztatta, hogy hogyan lehet az átalakulóban lévő parasztság sorskérdéseiről beszélni, a változásokat bemutatni, mi lett a felbomlott közösségekkel, mi történt a közösségekből kiszakadt emberekkel. Tanulmányt is írt erről a World Press Photo alapítvány esszégyűjteménybe *Az eltűnő kultúrák megőrzéséről* címmel.²⁹ Korniss újabb tíz

19 *Elindultam világ útján...* Magyar népszokások (Előszó: Csoóri Sándor, néprajzi jegyzetek: Novák Ferenc) Corvina, 1975.

20 Húsvét, Gyermekjátékok, játékos szokások; Leányöltöztetés; Fehérgyász; Busójárás; Szüret; Temetés; Fejfák; A táncházban; Betlehemezés.

21 Ótestamentum. A prédikátor könyve, 3, 1–6.

22 Gera Mihály: *Beszélgetés...* i. m. 19. o.

23 Beszélgetések a sorozatról. Korniss Péter, Fotóművészet, 1977/1. 27. o.

24 Végvári Lajos: *Korniss Péter: Múlt idő*. Fotóművészet, 1980/2. 47. o.

25 Végvári Lajos: i. m. 48. o.

26 Korniss Péter: *Múlt idő* i. m.

27 Korniss Péter: *Vörös Felhő földjén*. Észak-amerikai indiánok között. Corvina, 1982.

28 *Vörös Felhő földjén* i. m. 48. o.

29 Korniss Péter: *Az eltűnő kultúrák megőrzéséről*. Fotóművészet, 1988/4.



Lakodalmások, 1971



Lányok a táncházban, 1967



Mulató legények, 1967



Együtt a mezőn, 1977



Öregkor, 1977



Az árok szélén, 1982



Kockakövek közt, 1984



Téli munka, 1982



A Nyugati pályaudvar előtt, 1984



Zuhany alatt, 1982



Hazajött az unoka, 1985



Férfi plakátokkal, 1997



Krumplipucolás televízió mellett, 1997



Szobasarak, 1997



A falumúzeumban, 2007



Lányok a főúton, 1997



Görkorsolyás lány, 2008



Szűz Mária és Szent József, 2005



Betlehemesek a bevásárlóközpontban, 2009



Betlehemes ünnepi kivilágításban, 2012



A Nyugatnál, 2015



Festmények előtt, 2017



Vasalóval, 2015



Az aluljáróban, 2014



Hadirokkant, 1976

év keserves munkájával adta meg kérdésére a választ 1988-ban kiadott *A vendégmunkás*³⁰ című könyvében és a Múcsarnokban megrendezett kiállításában.³¹ Ez a munka most a Nemzeti Galéria kiállításának második egységét adja. Magyarországon a társadalmi átalakulás következtében mintegy negyedmillió ember élt kiszorulva a mezőgazdasági munkából, 'vendégmunkásként' saját hazájában, hétvégeken több száz kilométert ingázva 'fekete vonatokon' falujuk és nagyvárosi munkahelyük között. Korniss a 70-es évek vége felé választotta témája folytatásaként a közösség felbomlásának ezt a jellemző folyamatát. 1979-ben a Nyíregyházára tartó személyvonaton talált rá a Fővárosi Gázműveknél dolgozó tiszaszlári kubikusbrigádra. Csak hónapokig tartó ismerkedés, vonatozás, a komfortos, de sivár munkásszállásukra tett látogatásai után kezdte őket fényképezni, s egy idő után érezte, hogy ez az a közösség, amelyhez köze van. Korniss az ingázók közül nem alkoholizmusba menekülő, kisiklott életű embereket, széthullott családokat, hanem a falujukkal harmonikus kapcsolatban élő ingázókat választotta modelljének, mert így tudta a még létező értékeket megmutatni, az embernek háterszágot biztosító közösség megőrzésének fontosságáról beszélni.

Másfél évnyi munka után – Korniss elmondása szerint – „a képek alapján kiválasztódott közülük a főhős, többet tárt fel belső világából, mint bármelyik társa”.³² Skarbit András természetes viselkedésében látta meg a keresett 'átlagembert', akinek sorsa, társadalmi helyzete emberi drámát hordozott, mégis megőrizte emberi méltóságát, belső harmóniáját. Számára a család, a ház, a kert és a faluközösség jelentette mindazt, amiért érdemes élni, idegenben dolgozni. „Ilyen nehéz élet csak akkor viselhető el, ha van az emberben belső erő, ha van támaszt adó emberi közösség”³³ – írta Losonczi Ágnes. Ezért Korniss egy ember életén keresztül mutatta be a pusztulás ellenére megőrzött emberi értékek és a vendégmunkáslét közötti ellentmondásokat. „Megtaláltam azt, amit az egész ügy által üzeni tudok, és ami az előző két könyvemnek is a lényege volt a megőrkítéssel messze túl: hogy emberi életet építeni csak közösségre és emberi kapcsolatokra lehet.”³⁴ Készülő anyagából összeállított sorozatával 1982-ben Az év sajtófotója pályázatán a nagydíjat, 1986-ban a World Press pályázatán Skarbit András kettős élete című sorozata második díjat nyert. A kiállítás és a fényképregény-könyv szerkezete úgy épült fel, hogy Skarbit kettős életformájának megfelelően ritmikusan váltakoznak a vonaton ingázás, Magyarországnak a vonatablakon át látható, váltakozó látványai, a pesti munka és a hétvégeken otthon, a faluban töltött idő személyes hangú képsorai. Ezeket életének különböző dokumentumai – munkakönyv, igazolások, iskolai bizonyítvány stb. – tagolják, melyekből visszamenőleg is megismerhetjük életét, megérthetjük kényszerű sorsát. Szívszorító látni, hogy a nincstelen Skarbitnak a hat elemi osztályt színjelesen elvégzett bizonyítványa ellenére csak az idegnek között páriaként végzett segédmunka, az ingázó 'vendégmunkáslét' juthatott. Pesten hőségben vagy hóban, sárban nyakig, a gödörben állva lapátol, fölötte jólöltözött emberek, elegáns kocsik jönnek-mennek, ebédszünetben a kubikusok bódéja mellett, a járdaszélen rakott tűzön térdelve süt szalonnát. Idegenként, magányosan mozog a városban, akár a pályaudvar környékén, akár autószalonnán előtt, vagy a Corvin Áruházban, vagy villamoson utazva, vagy a talponállóban sörözve látjuk, s szinte elvesztésként ácsorog a karácsony előtti kivilágításban a téren a fényfüzérekkel feldíszített fenyőfa előtt. Arca megfáradt,

30 Kornis Péter: *A vendégmunkás*. Fényképregény (Losonczi Ágnes tanulmányával) Mezőgazdasági Kiadó, 1988.

31 *A vendégmunkás*. Magyar Fotóművészek Szövetsége – Múcsarnok, Budapest, 1988. 10. 28. – 11. 28.

32 P. Szabó Ernő: *A vendégmunkás*. Fotóművészet, 1989/1. 26. o.

33 Korniss Péter: *A vendégmunkás* i. m. 148. o.

34 Idézi: Szabolcs Katalin: i. m. 42. o.

beletörődött, a munkanapok képein sosem mosolyog. Az elidegenedettséget érzését fokozza Korniss a munkásszálláson készült képein a gyakran visszatérő szögletes formák rideg hangulatával: a külön-külön álló egyszemélyes asztalok, gáztűzhelyek, ágyak szögletességének hangsúlyozásával, ahol befogadó közösség híján egymástól külön főznek, esznek, tévénnek az elmagányosodott férfiak. A fővárosi élet sivárságát ellenpontoszák a faluban készült képek: a feleség összetartozásukat megéreztető gyengéd mozdulata, kettesük a nagy családi ágyban, játék az unokával, vidám közös együttlét a rokonokkal, barátokkal a lakodalomban, kocsmában, disznóvágáskor. Otthon hangulatilag és formailag is kikerekedik a világ, a képeken nem uralkodnak többé a szögletes formák. Ott még részben él a régi életforma, együtt van a közösség, melynek ő megbecsült tagja. Ünnepezen az összegyűlt nagycsalád üli körbe a nagy asztalt, ahol ő a családfő. Tekintélye van, ő viszi Úrnapiján a templomi zászlót, a vasárnapi mise után az őt körbevevő falubelieken látszik, hogy adnak a szavára. Az otthoni képek derűt, biztosságot sugároznak, feloldódik barázdált arca, testtartása magabiztossá válik, kertjében dolgozva büszkén mosolyog, hisz ott ő a gazda. P. Szabó Ernő szerint „Korniss Péter fotóregénye úgy figyelmeztet az emberi lét egyensúlyvesztésére, hogy egyetlen emberi élet pozitív és negatív mozzanatait mutatja meg”.³⁵

A legjelentősebb kortárs magyar fotóművészként számon tartott Kornissnak, az évtizedek során közel két tucat albuma jelent meg és több tucat egyéni kiállítása volt hazánkban és a világ minden táján. Szülőföldjén 2010-ben Kolozsvárott³⁶, 2014-ben Csíkszeredában³⁷, 2016-ban Sepsiszentgyörgyön³⁸ volt kiállítása, 2013-ban Széken³⁹ állandó kiállítást rendeztek be munkáiból. Méltán részesült számos elismerésben itthon és külföldön egyaránt. 2012-ben a Várfok Galériában *Folytatás* címmel negyvenöt éves munkásságából nyílt gyűjteményes kiállítása.⁴⁰ 1977 és 1979 között az amszterdami *World Press Photo* zsűrijének volt tagja, majd 1983-tól az amerikai Eugene W. Smith Alapítvány, 1984-től a WPP nemzetközi tanácsadó testületének tagjává választották meg, 2007-ben a World Photographic Academy alapító tagja lett. 1971-ben EFIAP-díjat⁴¹, 1975-ben Balázs Béla-díjat kapott, 1976-ban az ENSZ-pályázat nagydíját nyerte el. 1983-ban Érdemes Művész lett, 1992-ben az amerikai Pictures of the Year díját, 1994-ben a Csaba von Ferenczy-díjat, 1995-ben a Magyar Művészetért Alapítvány díját, 1996-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét vehette át. 1998-ban a Budapestért díj és a Berzsenyi-díj birtokosa lett, 1999-ben első fotóművészként kapott Kossuth-díjat, 2004-ben Pulitzer-emlékdíjjal jutalmazták munkásságát, s ugyanebben az évben Prima Primissima díjas lett. 2005-ben a Hazám-díj, 2010-ben a Magyar Örökség Díj kitüntetéttje volt, és a Magyar Fotóművészek Szövetsége életműdíjával, 2013-ban Kölcsey Emlékéremmel, 2014-ben a Nemzet Művésze címmel tüntették ki.

1989 után Korniss a Ceaușescu-rendszer összeomlása után újra visszatért Erdélybe, az évtizedekkel korábban sokszor felkeresett vidékekre. Így kapcsolódtak az életmű egyes szakaszai szervesen egymáshoz, az 50 évet átölelő anyag fontos társadalmi folyamatokat rögzít. Korniss kötődött az ott fényképezett emberekhez, kultúrákhoz, s dokumentálni akarta azt is, hogy a szabadabb világ – mint ahogy korábban Magyarországon – itt is

35 P. Szabó Ernő: i. m. 48. o.

36 Korniss Péter, fotók 1967–2008 Kolozsvár, Nemzeti Művészeti Múzeum, 2010. 03.

37 Gáspár, Futár, Heródes. Korniss Péter képei (1997–2013), Csíkszereda, Új Kriterion Galéria, 2014. 08. 01 – 09. 25.

38 Korniss Péter kiállítása. Sepsiszentgyörgy, Lábas Ház kiállítóterme, 2016. 05. 24. – 06. 24.

39 A Csipkeszeg Alapítvány jóvoltából újjáépített Széki Forrászegi Táncházban 2012. 08. 25.

40 Folytatás. Budapest, Várfok Galéria, 2012. 01. 27. – 02. 25.

41 Excellence Federation International d'Art Photographie.

nagy átalakulást hozott az emberek életébe, felbomlott a hagyományos paraszti életforma. Korniss további munkásságának meghatározó témája lett a múlt és jelen találkozása, a korábban fényképezett emberek életmódjában, környezetében fokozatosan bekövetkező változás. Ezekből összeállított képsora alkotja a Nemzeti Galéria-beli kiállításnak *A változás* című fekete-fehér és színes képekből összeállított harmadik egységét. Paradox módon a kisebbségeket elnyomó diktatúra Erdélyben konzerválta legtovább az archaikus paraszti életformát, az identitást őrző viszonyokat, de a rendszerváltás után a falusiak számára is lassan, fokozatosan kinyílt a nagyvilág. Kezdetben csak apró jelek utaltak arra, hogy a modernizáció a legkisebb, elszigetelt falvakba is eljutott jótékony és romboló hatásaival egyaránt. Korniss képeit éppen az teszi hitelessé, hogy megértette és érzékeltette ezt a szükségszerű folyamatot. Ünnepre, gyászra még összegyűltek a családtagok, de a falusi közösségek szokásai átalakultak, összetartó erejük fellazult, hagyományos viseletük, otthonuk berendezése új elemekkel vegyült. A főutcán ünnepnap összefogódzva sétáló lányok hagyományos népviseletükhöz mind elegáns, magas sarkú cipőt viselnek, a népviseletes lány oldalán ülő legény fején a jellegzetes széki szalmakalap, de bő ujjú vászoning helyett már Camel feliratú pólót visel, a szőttesekkel letakart kanapén ülő kislány lábán görkorcsolya. Az évek előrehaladtával egyre feltűnőbben, gyakran bizarr, groteszk hatást keltve szüremkedtek be az otthonokba a modern világ tárgyai, még a több száz éves házakban is vegyülnek a régiekkel. A 300 lelkes máramarosi eldugott kis faluban Korniss megdöbbenésére a szobasarokban a régi családi fotók mellett hatalmas Michael Jackson-poszter volt a falon. *„A mára kialakult tárgykultúra, építészet hagyományos értékeit elveszítve mintegy vákuumként szívja magába mindazt, ami silány”*⁴² – írta P. Szabó Ernő.

Első látásra szívszorítóan hatnak az utóbbi évtizedek változásairól, a falvak életének átalakulásáról, a globalizáció benyomulásáról tanúskodó képek. Talán azt vártuk, hogy 'Édes Erdély' skanzenként petróleumlámpa-világítással maradjon meg a mi gyönyörűségünkre, s az ottani emberek ehhez statisztáljanak, s szegénységük ellenére használati tárgyakat, öltözéküket továbbra is hosszantartó munkával maguk készítsék ahelyett, hogy az olcsó, divatos piaci holmikat megvegyék? Korniss most is hitelesen adja át élményeit, a valóságos képet mutatja, hogy egyre rohamosabb változás tapasztalható az emberek ruházkodásában és a berendezési tárgyakban egyaránt. Nemcsak a Daciák, a televíziók és a parabolaantennák jelentek meg, hanem a hagyományos szőttesek helyére gépi perzsák, a falakra amerikai reklámplakátok, egzotikus tájakat és állatokat ábrázoló giccses faliszőnyegek kerültek, az új autóban csicsás ülészhuzat virít. Felnőttek és gyerekek is egyaránt sportcipőt, angol feliratos pólót, farmert, olcsó pulóvert viselnek, már legfeljebb csak az ünnepnapokon látunk régi viseletet. Bár az 1960-as évek végétől gyűjtők és kereskedők vásárolták fel a falvakban a régi néprajzi tárgyakat, és a vásárból hozott olcsó dísztárgyakra cserélték le őket, de vannak, ahol őrzik a régít. A mérai házaspár bővítette házukat, de a kalotaszegi 'cifraszobát' változatlanul hagyták a régi festett bútorokkal és cseréptányérokkal, fiuk is itt áll modellet modern öltönyében. A püspökhatvani idős asszony új, modern konyhájában a hétköznapi napokon is a hagyományos, Galga-menti viseletét hordja. A sugatagi farmeres, mezítlás Ioan népviseletbe öltöztetett kislányát tartja ölében a máramarosi tisztaszobában. A változások nemcsak az embereket körülvevő tárgyakra, környezetükre hatnak, hanem az életmódjukra is. A fiatalok a városba mentek dolgozni, ottani szokásokat vettek fel, keveredett a régi az újjal. A közösségi élet felbomlásának szomorú jelképeként látjuk, hogy megszűnt a táncház, s a kocsmából lett presszóban ülő férfi egyedül ül sörével és nézi a tévét.

42 P. Szabó Ernő: i. m. 26. o.

Korniss a Múcsarnokban rendezett kiállításán⁴³ és *Leltár*⁴⁴ című kötetében együtt közölte korábbi, és a rendszerváltás után készített erdélyi képeit. Az újabb képein az aranymetszés szabályai szerint szerkesztett, az alakokat középre helyező, a sűrítés számdékával beállított felvételeket készített, hogy egy-egy képpel egész történetet mondjon el. A könyvben írt megváltozott fotográfiai módszeréről, annak indítékáról: „*Zavart a diszharmonia, de kikerülhetetlenné vált.*”⁴⁵ Az 1990-es évektől az átalakulás vizuális 'rendetlenségének' ellensúlyozására, a harmonia helyreállításának megvalósításához a *Változás* képein új módszert alkalmazott: a riportosan, spontán elkapott pillanatképek helyett a 19. századi műtermi fényképezőmesterek gyakorlatát követte. Azzal a különbséggel, hogy Korniss statikusan beállított, megvilágított, középre szerkesztett portréit, csoportképeit az ábrázoltak saját környezetében fotografálta, otthonaikba vitte be a műtermi technikát, az állványra helyezett nagyméretű gépet, lámpákat. „*Meglepetésemre – írta – ...visszatért a régimódi fényképezés hangulata. ... Ezek az alkalmak sok mindent előhívtak. Elfelejtődött pózokat, megilletődött tekintetet, nagyszülőktől örökölt tartást – a fényképezés régi varázsát.*”⁴⁶ Emberi tartásokat, méltóságukat emelte ki, hangsúlyozta ezzel a módszerrel, ezt a hagyománykövető tartást akarták az ábrázoltak megörökíttetni, utódaikra hagyni, mely ellentétben áll az őket környező világgal. „*Ezek a képek gyönyörűek – írta Tímár Péter – ... A szeretetben megfürdetett modellek megszépülnek, megneemesednek, és eredményül olyan ihletett fényképek születnek, aminél fotográfus és néző többre nem vágyhat.*”⁴⁷ Korniss munkáin egyre gyakrabban használta a színes technikát, de csak akkor, ha az alkalmazott színekkel valamit hozzáadott a kép kifejező eszközeihez, ha a szín tartalmat is közvetített.

Kornisst a 2000-es években továbbra is a hagyomány továbbélése, életben tartása foglalkoztatta a jelenben. A Nemzeti Galéria-beli kiállítás *A hagyomány*⁴⁸ elnevezésű negyedik egysége az egyik legarchaikusabb, a Kárpát-medence egyes magyarlakta vidékein ma is a legmélyebben élő népszokásunk, a betlehemezés népi dramatikus játékának mai továbbéléséről, a megváltozott világ és a tradíció kapcsolatáról szól. Az 1950-es évek elején, advent idején még házról házra járva becsöngettek a szegényes öltözetű betlehemesek a józsefvárosi 3. emeleti lakásunkba, hogy elkántálják Mária és József, Jézus születése, a Háromkirályok, Heródes és a betlehemi pásztorok történetét. A betlehemezés hagyományának életben tartása, a kulturális identitás erősítése céljából Debrecenben 2006 óta minden évben Nemzetközi Betlehemes Találkozót rendeznek, melyen az autentikus formákat őrző, hagyományos ruházatban és kellékekkel előadó falusi szerepjátszó csoportok vesznek részt határon innenről és túlról. Szerepjátékukat már nem a házaknál, hanem a város különböző helyszínein adják elő. Korniss már az 1970-es években is fényképezett betlehemeseket falun, előadás közben, viszont a 2006-ban megjelent *Betlehemes*⁴⁹ című album képein előre elképzelt látványt valósított meg a helyszínekre hordozható műteremmel, digitális technikával készült színes képein. Debrecenben már a megrendezett fotográfia (staged photography) módszerével élt, amikor szembesítette a hagyományt a jelenel, s éles kontrasztba állította a szereplőket az őket körülvevő térrel.

43 *Leltár Erdélyi képek 1967–1998 Múcsarnok*, 1998. 09. 03. – 10. 04.

44 Korniss Péter: *Leltár Erdélyi képek 1967–1998 Officina Nova – Kreatív Média Műhely*, 1998.

45 Korniss Péter: i. m. 58. o.

46 Korniss Péter: i. m. 58. o.

47 Tímár Péter: i. m. 4. o.

48 Ezt az anyagot *Folytatás* címmel 2012-ben Budapesten a Várk Galériában, majd 2013-ben a Magyar Nemzeti Galériában Az új évezred magyar fotóművészete című csoportos kiállításon mutatta be.

49 Korniss Péter: *Betlehemes*. Helikon, 2006.

A hagyományos közösségi létnek egykor teret biztosító helyszínek helyett, szinte szürrealis hatást keltve a mai modern városi környezetben – a főtéren, lakótelepen, bevásárlóközpontban, buszmegállóban, bérház udvarában, a kortárs múzeum modern épülete előtt – beállítva fényképezte a hagyomány szerint beöltözött betlehemesek csoportjait. Színeivel az öltözetek és az attribútumok kiemelésére koncentrált. „Ez nem egy iskolai színielőadás. Ezt idős emberek és asszonyok játsszák hittel maguknak. Ezeket a csoportokat szembesítettem azzal a világgal, amiben már mi élünk, amiben már élnek, ami körülveszi őket”⁵⁰ – mondta Korniss. Nekem mégsem a városi, hanem a kora téli, ködös mezőn álló két, subás pásztorember képe a legemlékezetesebb. Alakjuk szinte teljesen beleolvad a kopár mező barnájába, csak a kép középpontjában a betlehemezés attribútumát, a templomot emelik ki az élénk színek. Számomra a múlt ködös mélyéből előtűnő hagyomány jelképét jelenti. A 2008-ban megjelent *Kötődés (1967–2008)*⁵¹ című gyűjteményes albuma négy évtizedet átfogó összegzését adta addigi életművének; régi és új erdélyi képei, a paraszti életforma megváltozása témaköre mellett a *Vendégmunkást* is belefoglalta. „Talán az összes képet jól ismerjük már, egy részük mégis mellette vágja az embert azzal a tökéletességgel, ahogy embert, tájat, sorsot, örömet-bánatot, harmóniát magába sűrít”⁵² – írta recenziójában Tímár Péter.

A Nemzeti Galéria kiállításának *A városban* című, ötödik, utolsó egységeként itt láthatók először Kornissnak az elmúlt években készült új, színes képei, melyek folyamatosságot és megújulást jelentenek Korniss munkásságában. Az erdélyi falusi emberek további sorsa, új lehetőségeik, életük átalakulása foglalkoztatja. A hagyományos paraszti és a városi életforma, a 'vendégmunkás lét' különös, szomorkás szintézisét alkotta meg képsorában. Korniss hűséges a témáihoz és képei modelljeihez is, érzelmileg is erősen kötődik hozzájuk. Négy-öt évtizeddel ezelőtt a táncházban és a földeken dolgozva, ünnepeken és hétköznapiokon fényképezte a széki lányokat és asszonyokat, most megöregedve, szülőföldjüktől távol, Budapesten munkát vállalva találkozunk velük, ismerünk rájuk jellegzetes széki viseletükről. Már a rendszerváltás előtt is – mikor fokozott érdeklődés támadt nemzeti hagyományaink, kulturális örökségünk iránt – találkozhattunk az aluljárókban korondi kerámiákat, kalotaszegi hímzéseket, csergetakarót és más erdélyi népművészeti tárgyakat árusító, népviseletbe öltözött asszonyokkal. Most Budapesten mai vendégmunkásokként vállaltak munkát, jómódú családoknál takarítanak, idős embereket gondoznak, s árulják az erdélyi népművészeti termékeket, hogy szerény jövedelmükből otthon maradt családtagjaikat segítsék. Korniss különböző szituációkban, de mindig a kép középpontjába állította be őket – csomagjaikkal az úton, a Nyugatinál, a buszpályaudvaron, az aluljáróban, templomban, bérház udvarán, vagy munkaadóik lakásában régi vagy új bútorok, festmények vagy könyvespolc előtt, kezükben takarítóeszközökkel, vasalóval, olykor idős gondozottjuk társaságában – úgy, hogy környezetük utal foglalatosságukra, olykor a munkaadó társadalmi státusára is. Egyikük-másikuk arcán a vendégmunkás magányossága, szomorúsága tükröződik, de elszántság, méltóságteljes tartás is, hogy sorsuk mindenkorai nehézsége ellenére is helytálljanak. A *Betlehemesek* című sorozatával ellentétben – ahol a színek a népszokásra jellemző öltözeteket, tárgyakat emelték ki – itt az empátiával bemutatott asszonyok alakjára, személyiségére koncentrált a színek, többnyire az élénkpiros kiemelő hatása.

50 http://nol.hu/kritika/20120605-az_ember_erdekel_meg_a_kultura_amelyben_el-1312278

51 Korniss Péter: *Kötődés (1967–2008)*. Helikon, 2008.

52 Tímár Péter: *Könyvespolc* i. m. 133. o.

A Várfok Galéria *Hosszútáv*⁵³ című kiállításának megrendezésével ünnepelte a művész-köréhez tartozó Korniss Péter 80. születésnapját. A kiállítás tovább árnyalja az életműről kialakított képet, Korniss pályáját új összefüggések mentén mutatja be. Az eddig még kevésbé ismert, vagy még publikálatlan képein kívül a leghangsúlyosabb részben Korniss évtizedekre visszanyúló kötődései, szervesen felépített életműve egy-egy asszony történetébe helyezve fejeződik ki. Olykor egy egész élettörténetet kísér végig néhány személyes hangvételű, együttérzést sugalló képen. A széki Boldizsár Marit az 1974-ben készült színes képen a kukoricásban kapára támaszkodó, sugárzóan szép fiatalasszonyként látjuk, az 50 év múlva készült pesti felvételen a belvárosban, fekete ruhájában, bevásárlószatyrával magányosan áll a zöld papundekli-karácsonyfák díszlete között. A *Múlt idő* emblematisztikus borítóképéről ismert 1973-as kép a 'bubáját' védelmező kézzel tartó lészpedi csángó népviseletes asszonyt, Bálint Annát 2008-ban, 35 év múlva látjuk, amint anya és felnőtt fia a régi képet tartja.

Korniss életműve egységes, kerek egész, mégis, Korniss hihetetlen életterejét, aktivitását látva, ezek az utolsó képsorok szomorkás hangvételük ellenére is azt a reményt keltő benyomást sejtetik, hogy életműve még nincs lezárva, hogy a folyamatos változás során talán az erdélyi asszonyok fiait, lányait vagy unokáit, szülőföldjükre hazatérve, hagyományokat megtartva sikeres emberekként, vállalkozókként, világlátott értelmiségiekként fogja otthonukban megörökíteni Korniss a következő sorozatában.

2017. december

53 Hosszútáv Várfok Galéria, 2017. 10. 19. – 2018. 01. 07.